Türkiye ve Avrasya Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma

Foreign Trade Relations between Turkey and the Eurasian Countries: An Empirical Study

Ph.D. Candidate Tacinur Akça (İstanbul University, Turkey)

Abstract

The Eurasian Countries incorporates many economic and cultural wealth. The Eurasian countries have attracted attention all over the world with its rich oil and natural gas reserves and geopolitical situation. Due to the increasing importance of the Eurasian countries, as well as being an alternative to a political foreign policy and it has created an economically viable alternative in terms of foreign trade for Turkey. The importance of exports is increasing for the development of Turkey and Eurasia cannot be neglected as an important issue. History of the republic's foreign policy is focused on establishing good relations with the West. Of the Soviet Union collapsed and the Cold War ended after the opening of the new Turkish foreign policy became inevitable to be based in Central Asia and the Caucasus, Turkey aimed to be active in this region.

The main purpose of our study was that Turkey's foreign trade with The Eurasian Countries is to reveal the relationship. The interest in the region began in the beginning of 1990, the economic policies implemented by Turkey has tried to analyze using relevant data. In our study, in order to analyze the economic relationship between our countries and Eurasian Countries, Turkey's import and export figures which were explained in the form of tables with the countries concerned. We will concentrate on the major Eurasian countries, especially in our work we focus on Russia, Azerbaijan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tajikistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Georgia, Ukraine and Moldova.

1 Giriş

Avrasya ülkeleri büyük imkânlarla sahip oldukları ham petrol, doğal gaz, endüstriyel hammaddeler yanında sınırlı sayıda sanayi ürünleri ihraç edebilecek durumdadırlar. İthal edilen başlıca ürünler başta temel besin maddeleri olmak üzere genel olarak tüketim mallarıdır. Türkiye ile Avrasya ülkelerinin, üretim yapıları, ihracat potansiyelleri ve ithal etmek istedikleri maddeler bakımından karşılaştırıldığında birbirlerini tamamladıkları söylenebilir (Akdiş, 1999). Özellikle soğuk savaş sonrasında Türk Dış politikasında Avrasya yeni bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Tellal, 2010). Avrasya ülkelerinin sahip olduğu zengin doğal kaynak rezervleri, bilhassa jeopolitik konumu Avrupa ve ABD'nin bu bölgeye olan üzerine çekmiştir (Şanlı, 2007). Türkiye açısından Asya'nın önemi, başta ekonomik ve ticari nedenlere dayanmakla birlikte İslam ve Türk dünyasının tamamına yakınına barındırmasıyla özel bir yere sahiptir (Ekşi, 2010:399). Avrasya Ülkeleri ile Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler 1992 sonrası başlamış bugüne kadar artan bir hızla gelişme göstermiştir (Solak, 2003; Yüksel:2010).

Türkiye 2000'li yıllara ağır ekonomik krizler eşliğinde girmiştir. Ak Parti ile yeni bir döneme giren Türkiye Kafkasya-Orta Asya ile olan ilişkilerini yeniden yoğunlaştırmıştır (Denizhan, 2010). Türk dış politikasının ana eksenleri değişmiş değildir ve Türkiye'nin Batı bağlantısı devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, Türk dış politikasında yeni seçenek Avrasya Ülkeleri olmuştur (Erel, 2010). Avrasya, Türkiye için siyasi bir dış politika seçimi olmasından öte, dış ticareti açısından giderek artan öneminden dolayı ekonomik bir zorunluluk haline gelmiştir. Bilhassa, Türkiye için Avrasya ihracata dayalı gelişimine katkı sağlaması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Öncelikle, Avrasya Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik petrol ve gaz üreticisidir ve Türkiye'nin ihracatında sağlıklı bir yapı kazandırabilecek gelişmekte olan pazarlardandır (Bilgin, 2005). Türkiye'nin önündeki en önemli ekonomik tehdit önemli ölçüde elektrik ürettiği doğal gazın yüksek fiyatlı olmasıdır ve doğal gaz fiyatlarının yüksekliği Türkiye'nin yüksek fiyatı enerji kullanmasını beraberinde getirmektedir. Bu durum Türkiye açısından ihracata yönelen ürünler için önemli bir maliyet dezavantajı oluşturmaktadır (Bilgin, 2005:104).

Bu makale, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen süreçte Türkiye ile seçilmiş Avrasya Ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler incelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin birinci kısmında Türkiye ve Avrasya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin düzeyi anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda ise, Türkiye ve Avrasya Ülkeleri arasındaki dış ticaretin son on yıldaki seyrini ilgili dış ticaret verileri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

2 Türkiye ile Avrasya Ülkeleri Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Türkiye ve Rusya arasında Soğuk Savaş dönemi boyunca yaşanan inişli çıkışlı siyasi dönemler ekonomik ilişkilerin de seyrini etkilemiştir ve ekonomik ilişkiler genelde siyasi ilişkilerin paralelinde bir gelişme göstermiştir.

Türkiye'nin önemli bir ticaret ortağı olan Rusya ile ekonomik ilişkiler 1990 sonrasında Birliğin dağılmasıyla birlikte artarak devam etmiştir (Sapmaz, 2008). Türkiye ve Rusya'nın, ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesindeki en önemli avantajı coğrafi olarak yakın iki ülke olmasıdır. Rusya'nın 1998'de yaşadığı ekonomik kriz sonrası, Türkiye ile olan dış ticaret hacmi önemli ölçüde daralmıştır. 2000 sonrası dönemde ise iki ülke arasındaki ticaret yeniden ivme kazanmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2016). 2015 yılında Rus ekonomisinin % 4 civarında daralmasıyla birlikte Türkiye ile ikili ticaret, bu durumdan nasibini alarak gerilemeye başlamıştır. Rusya ile Türkiye arasında 24 Kasım 2015 tarihinde uçak krizi meydana gelmiştir. Bu durum sonrasında Rusya, Türkiye'ye karşı birçok ekonomik tedbir uygulamaya başlamıştır. Tarım ürünlerimize ithalat yasağı koyması, Türk mallarının gümrüklerde olağandışı kontrollere tabi tutulması, Türk vatandaşlarının istihdam edilmelerine kısıtlama koyması, 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren vize muafiyet anlaşmasını tek taraflı olarak askıya alması dış ticaretin daha da daralmasına neden olduğu gibi, Rusya'daki yatırım ve müteahhitlik hizmetlerinde durağanlığa yol açmıştır (Moskova Büyükelçiliği, 2016).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması akabinde uluslararası toplumla birleşmek için yoğun ilişkiler içerisine girdiği ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur (Kalaycı, 2013:47). Azerbaycan dış ticaret politikasında en belirleyici unsur enerjidir. Petrol ve doğalgaz Azerbaycan'ın ihracatında yüzde 90 paya sahiptir. İthalatında ise yüzde 80 civarında mamul maddeler yer almaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı; ihraç ürünlerinin bu ülkede tanınmaya başlaması, Azerbaycan'ın en önemli ticaret partnerlerinden biri olan İran'ın ihraç ürünlerinin Türk ihraç ürünlerine kıyasla düşük kalitede olması, Azerbaycan-Rusya Federasyonu arasındaki Kuzey Kafkas demiryolunun kapalı olması, Türk şirketlerinin Azerbaycan piyasasında şube açmak suretiyle Türkiye'den ithalat yapması ve bu malları iç piyasada pazarlaması gibi nedenlerle 1993 yılından bu yana yükselme eğilimi göstermektedir. Ancak, yüksek gümrük vergisi oranları nedeni ile iki ülke dış ticareti potansiyelinin gerisinde kalmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Azerbaycan ekonomisinde en önemli sektör olan enerji sektöründe son yıllarda ülkemiz aktif bir politikalar izlemekte ve bu kapsamda Türkiye, hem Azerbaycan petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılması, geliştirilmesi ve işletilmesinde hem de söz konusu rezervlerin dünya piyasalarına nakline yönelik projelerde önemli rol oynamaktadır (Mikail, 2007). Azerbaycan genellikle 2000'li yıllara kadar sermaye ithal eden taraf olarak görünse de, 2000'li yıllardan itibaren aynı zamanda sermaye ihraç eden tarafa da dönüştüğü söylenebilir. Türkiye'ye yapılan yatırımların genelde enerji sektörüne aktarılması da Türkiye ekonomisinin bu sektörünün güçlenmesine yardım edecek niteliktedir. Son yıllarda Türkiye, Azerbaycan ekonomisine doğrudan yatırım yapmakla birlikte, aynı zamanda milyarlarca dolar hacminde müteahhitlik hizmetleri de gerçekleştirmiştir (Bağırzade, 2014).

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki ticari ilişkiler, özellikle müteahhitlik alanında 2008 yılında rekor seviyelere ulaşan taahhütlerle birlikte hızlı bir artış ivmesi kazanmıştır. İnşaat alanında büyük oranda Türk menşeli malzemelerin kullanılması, Türkiye'den yapılan ihracatı artırmıştır. Bununla birlikte, piyasada Türk mallarının kalitesi nedeniyle artan talebe bağlı olarak giyim ve gıda sektöründe mal hareketleri de artmıştır. Ayrıca, bavul ticareti olarak da adlandırılan yolcu beraberliği ticaretinde de büyük bir yoğunluk gözlemlenmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

Özbekistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. Türk ortaklı şirketler başta tekstil sektörü olmak üzere, otomotiv, gıda, deri, temizlik malzemeleri ve diğer sektörler üzerine kurulmuştur. Önceki yıllarda ülkemiz yatırımlarının ABD, İngiltere, Almanya, Güney Kore ve Çin'den sonra altıncı sırada yer almaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2016). Türkiye ve Özbekistan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerle ilgili, bir takım siyasi gerginliklerden ötürü olumlu gelişmelerden söz etmek pek mümkün olmamaktadır. Buna rağmen 2000 sonrası dönemde Türkiye-Özbekistan arası ticaret hacmi yıllar itibarıyla istikrarlı biçimde artış göstermektedir. Her iki ülkenin de yüksek üretim ve tüketim düzeyine sahip olması, kültürel yakınlıklar ve son yıllarda gerçekleşen siyasi sıcak temaslar ileri ki dönemlerde, ticari ve ekonomik ilişkilere pozitif olarak yansımaktadır (Karyımşakov, 2013).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde Kazakistan hâlihazırda en elverişli iş ortamını sağlayan ülkelerden biridir. Fakat ülkede çok çeşitli fırsatlar bulunmakla birlikte, bürokrasinin fazla olması, yasal altyapının henüz tamamlanmamış olması bundan dolayı da mevzuatın çok sık değişikliklere uğraması ve uluslararası iş kültürünün henüz yeterince yerleşmemiş olması gibi var olan zorluklar iş ortamını elverişsiz hale getirmektedir. Ülkede üretilen mallar ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte değildir bu yüzden ülkeye ihracat gerçekleştiren ya da ihracatta bulunmayı hedefleyen Türkiye'deki üretici firmaların rekabetin yoğun olduğu bu pazarda uzun vadede kalabilmek için üretim faaliyetine geçmeleri gerekebilecektir. Kazakistan ithalata bağımlı bir dış ticaret yapısına sahip bir ülke olmasından dolayı, üretimde çeşitliliğin sağlanması için özellikle tüketim malları üretimini teşvik edici yönde uygulamalar yürütmektedir. Taşımacılıkla ilgili yaşanan sorunlar Türkiye-Kazakistan ticari ilişkilerinin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. İki ülke arasındaki uzaklık nedeni ile taşımacılık maliyetleri ülkeye ihracat sırasında ortaya çıkan maliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kazakistan'ın geniş topraklara sahip olması nedeni ile ülke içi taşımacılık da fiyatlandırmada büyük paya sahiptir. Ülke içi taşımacılık, ülkenin çok geniş topraklara sahip olması, kentlerin birbirine çok uzak mesafelerde konumlanması ve karayollarında tesis bulunmaması nedeni ile zordur. Türkiye açısından Kazakistan'ın uzak bir pazar olması ve ayrıca ülke içindeki taşımacılığın da zor olması büyük bir problem teşkil etmektedir. Bunlara ilaveten Gümrük Birliği Anlaşması'na

taraf ülkelere sağlanan söz konusu avantaj ülkemiz ürünlerinin rekabet edebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Türkiye ile Kazakistan arasında dış ticaret ilişkileri 1992 yılından itibaren hız kazanmış ve iki ülke arasında dış ticaret hacmi yıllar itibariyle artış göstermiştir (Solak, 2003).

Kırgızistan ve Türkiye arasında, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, 1995 yılında bir anlaşma imzalanarak ticari ve ekonomik işbirliği komisyonu kurulmuştur ve periyodik toplantılarla belirli programlar uygulanmaktadır. 2002 yılında iki ülke arasında aynı amaçlarla uzun vadeli bir program kabul edilmiştir (Karyımşakov, 2013). Türkiye Kırgızistan ile ticaret hacminin arttırmak için öncelikli olarak taşıma maliyetlerinin azaltılması ile ulaştırma koşullarının iyileştirilmesi, karayolunun yanı sıra alternatif ulaşım araçları kullanılması gerekmektedir. Bununla birlikte gümrük işlemlerindeki kayıt dışı harcamaların azaltılması, ticaret hacmini arttırılması için önemli bir etken olacağı düşünülmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

Bağımsızlığını kazanmasından sonra özellikle 2000'li yıllardan itibaren Gürcistan ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler ivme kazanmıştır. Türkiye-Gürcistan arasındaki ticaret sürekli bir artış eğilimi göstermesine rağmen iki ülke arasındaki dış ticaret rakamları ve Türkiye'nin Gürcistan'daki yatırımlarının miktarı potansiyelin çok altındadır. Türk firmalarının Gürcistan faaliyetlerindeki temel sıkıntısı ise finansman sorununun olmasıdır. Ayrıca Gürcistan'da modern bankacılık sisteminin yerleşmemiş olması nedeniyle nakit hareketlerinde ve akreditif işlemlerinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunun yanında kambiyo mevzuatının yetersizliği para transferlerinde zorluklara neden olmaktadır. Ticari konuları ilgilendiren mevzuatın pek çok konuda henüz tam olarak netlik kazanmamış olması ve sıklıkla değiştirilmesi gibi nedenlerden dolayı Türkiye ve Gürcistan arasındaki ticari ilişkilerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticaret hacmi 2008 Krizine kadar artış göstermiştir. Türkiye'nin elverişli coğrafi konuma sahip olması bununla birlikte Ukrayna'ya ulaşımının uygun ve gelişmiş durumda bulunması, iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır (Ukrayna Ankara Büyükelçiliği, 2016). Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Poroşenko ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan arasında Mart 2016'da düzenlenen ortak basın toplantısında, iki ülke arasında gerçekleştirilecek olan serbest ticaret anlaşmasının, 2016 yılının sonuna kadar sonuçlandırılması öngörülmüştür. Ayrıca yapılan basın toplantısında 2023 yılına kadar ikili ticaret hacminin 20 milyar dolara çıkarılması gibi hedeflerden söz edilmiştir. Özellikle Türkiye ve Rusya arasında var olan sorunlardan dolayı Ukrayna ile ilişkiler büyük bir önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Tacikistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri diğer Avrasya ülkelerine kıyasla düşük seviyelerde kalmaktadır. Tacikistan doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen dağlık bir konumdur. Uzun yıllar süren iç savaş, ulaşımın oldukça güç olması ve bürokratik engeller ekonomik ilişkilerin önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye ile Tacikistan arasındaki taşımacılık, diğer ülkeler üzerinden yapılmasından dolayı transit ülkelerde yaşanan sorunlar ticareti olumsuz yönde etkilemektedir (Ekodialog, 2016). Rusya'yı etkisi altına alan ekonomik krizden en çok etkilenen ülkelerden biri de Tacikistan olmuştur. Ülke ekonomisinin büyük ölçüde tarıma dayalı olması endüstrinin gelişmemesine neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler Türkiye ve Tacikistan arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin kısıtlı kalmasına neden olmaktadır (Akçalı, 2005).

Avrasya Ülkelerinin çok zengin kaynaklara sahip olmalarına karşı, kişi başına gelirin düşük olması ve kaynaklarını iyi işletmemiş olmaları ticaret potansiyellerini düşürmektedir (Alagöz, vd, 2004). Türkiye ile dış ticaretleri genel olarak çok düşük düzeylerde kalmıştır. Ancak genel olarak değerlendirdiğimizde 2003-2008 döneminde düşük düzeyde de olsa artışlar gözlemlenmiştir. 2009 sonrası dönemde özellikle küresel krizin etkisiyle, bu ülkelerde hem ihracat hem de ithalatta azalmalar yaşanmıştır. 2008 Krizi sonrası dünya piyasalarında petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki düşme nedeniyle, çoğu Avrasya ülkesinde ihracat gelirlerini azaltmış ve büyüme oranlarını düşürmüştür. Buna rağmen yaşanan krizin, Avrasya Ülkelerinin Türkiye ile olan ticari ilişkilerini fazla etkilemediğini söyleyebiliriz (Narin ve Marşap, 2010). Türkiye ve Avrasya Ülkeleri arasındaki dış ticaret verilerini incelediğimizde, özellikle bağımsızlık sonrası dönemde, Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticari ilişkilerin her yıl daha da geliştiğini söyleyebiliriz (Bağırzade, 2009).

3 Türkiye ve Avrasya Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret Değerleri

	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
İhracat	144	158	152	152	135	114	102	132	107	86
İthalat	207	242	252	237	241	186	141	202	170	140

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin İhracat ve İthalat Miktarları (Milyon \$) **Kaynak:** TÜİK

Ülkeler/Yıllar	İhracat				İthalat			
	2015	2014	2013	2012	2015	2014	2013	2012
Rusya	3589	5945	6994	6680	20400	25293	25064	26625
Azerbaycan	1899	2876	2961	2587	232	291	334	340
Ukrayna	1121	1730	2191	1830	3448	4272	4515	4392
Türkmenistan	1858	2231	1957	1480	557	623	653	303
Gürcistan	1109	1444	1246	1254	223	232	201	180
Kazakistan	750	978	1039	1068	1390	2453	3106	3371
Özbekistan	1115	603	562	450	134	780	815	813
Kırgızistan	295	421	388	257	77	66	37	45
Tacikistan	162	277	283	235	203	161	371	345
Moldova	202	287	276	224	217	247	261	135

Tablo 2. Türkiye'nin Ülkeler İtibariyle Yapılan İhracat ve İthalat Miktarları (Milyon \$) **Kaynak:** TÜİK, T.C. Ekonomi Bakanlığı

Ülkeler	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
Rusya	2,5	3,8	4,6	4,4	4,4	4,1	3,1	4,9	4,4	3,8
Azerbaycan	1,3	1,8	2,0	1,7	1,5	1,4	1,4	1,3	1,0	0,8
Ukrayna	0,8	1,1	1,4	1,2	1,3	1,1	1,0	1,7	1,4	1,3
Türkmenistan	1,3	1,4	1,2	1,0	1,1	1,1	1,0	0,5	0,31	0,33
Gürcistan	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	0,6	0,5
Kazakistan	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,68	1,00	0,82
Özbekistan	0,8	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,25	0,20	0,22
Kırgızistan	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,14	0,16	0,15
Tacikistan	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Moldova	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1

Tablo 3. Avrasya Ülkeleri ve Türkiye Arasında Yapılan İhracatın Toplam İçindeki Payı (%) **Kaynak:** TÜİK, T.C. Ekonomi Bakanlığı

Ülkeler	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
Rusya	9,8	10,4	10,0	11,3	9,9	11,6	13,8	15,5	13,8	12,8
Kazakistan	6,8	10,1	7,0	8,7	8,5	7,5	7	9,2	7,6	7,1
Özbekistan	0,6	3,2	3,2	3,4	3,3	4,6	3	2,8	3,6	2,2
Türkmenistan	2,7	2,6	2,6	1,3	1,3	0,2	0,2	0,19	0,14	0,14
Ukrayna	1,7	1,8	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2	3,0	2,7	2,2
Tacikistan	1	0,7	1,5	1,5	1,4	1,5	0,8	0,7	0,8	0,8
Moldova	0,1	0,1	0,1	0,5	0,5	0,6	0,6	0,3	0,3	0,2
Kırgızistan	0,4	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Azerbaycan	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,61	0,46	0,19	0,27
Gürcistan	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2

Tablo 4. Avrasya Ülkeleri ve Türkiye Arasında Yapılan İthalatın Toplam İçindeki Payı (%) **Kaynak:** TÜİK, T.C. Ekonomi Bakanlığı

ABD'de yaşanan 2008 küresel mali kriz nedeni ile Rusya ve Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi 2009 yılında % 39 oranında azalarak, hem ihracatta hem de ithalatta gerilemeler yaşanmıştır. Türkiye'nin Rusya'ya olan ihracatı % 51, ithalatı ise % 37 oranında düşmüştür. 2010 yılında Rusya'ya olan ihracat %45 oranında ithalat ise %10 oranında artmıştır. 2011 yılında Rusya'ya yapılan ihracat 2010 yılına göre % 29,5 oranında, ithalat ise % 11 oranında artmıştır. Ülkeye ihracatımız 2012 yılında 2011 yılına göre % 11,5, ithalatımız ise bir önceki yıla göre % 10,8 artmıştır. 2013 yılında ihracatımız 2012 yılına kıyasla % 4,2 artarken, ithalatımız ise % 5,9 oranında daralmıştır. 2014 yılında Rusya'ya yapılan toplam ihracat, ülke ekonomisindeki yavaşlama ve Rublenin değer kaybına bağlı olarak ithalatın daralması nedeni ile % 14,6 oranında düşüş yaşamıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2016). 2015 yılı itibariyle Rusya, Türkiye'nin toplam ihracatında 2. Sıradadır ve Rusya'ya ihracatımızda yıllar itibariyle son on yılda en düşük seviyelere gelerek 2015 yılında %2,5 olarak gerçekleşmiştir. En çok İhracat yaptığımız kalemler; turuncgiller, binek otomobilleri ve diğer motorlu araçlar, domates ve karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlardır. Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya 3.Sırada yer almaktadır. Rusya'ya olan ithalatta, ihracatta da olduğu gibi 2015 yılında son on yılda en düşük seviyelerinden birini alarak yaklaşık %10 civarında kalmıştır. Rusya'dan en çok ithal ettiğimiz kalemler ise petrol yağları, buğday ve mahlût, işlenmemiş alüminyum ve petrol gazlarıdır.

Azerbaycan, 2015 yılı ihracatımızda son yılların en düşük payını alarak %1,3 olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan'dan yaptığımız ithalat ise 2015 yılında ve önceki yıllarda yaklaşık %0,1'lik bir oran ile düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan'a olan ihracatındaki başlıca kalemler; makineler ve mekanik cihazlar ve yedek parçaları, demir ve çelikten eşyalar, elektrikli makine ve cihazlar ve yedek parçaları, mobilya, otomotiv, optik alet ve cihazlar, motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları, mineral yakıtlar, petrol ve türevleridir. Türkiye'nin Azerbaycan'dan yaptığı başlıca ithalat kalemleri ise; işlenmiş alüminyum, kabuklu meyveler, asiklik alkoller vb.dir.

Türkiye'nin Ukrayna'ya yapmış olduğu ihracat ve ithalat rakamlarına baktığımızda, yıllar itibarıyla azalan bir seyir izleyerek 2015 yılında yaklaşık %1'lik bir değer almıştır. Ukrayna'ya yapmış olduğumuz başlıca ihracat kalemleri ise, tekstil elyafı ve mamulleri, sebzeler, meyveler ve mamulleri, giyim eşyası ve aksesuarlarıdır. Ukrayna'dan yapılan ithalat ise yıllar itibarıyla aynı seviyelerde kalarak 2015 yılında yaklaşık %2 olarak gerçekleşmiştir ve ithal edilen başlıca ürün grupları demir ve çelik, bitkisel yağlar, gübrelerdir.

Türkmenistan 2015 ve 2014 yılları toplam ihracatımızda son yılların en yüksek seviyesiyle %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ihraç kalemleri sırasıyla, metallere nihai ürünler, elektrikli makine ve cihazlardır. Türkmenistan'a gerçekleştirilen ithalat son yıllara kıyasla en yüksek artışını göstererek 2015 yılında yaklaşık %3 olmuştur. Türkmenistan'dan yapılan en çok ithalat ürünleri, tekstil elyafı ve mamulleri, tekstil lifleri, taşkömürü katranı ve ham petrolden üretilen ürünlerdir.

2015 yılında, Özbekistan'a olan ihracatımız yaklaşık %1 ile son yılların en yüksek seviyesine ulaşmıştır. En çok ihraç ettiğimiz ürünler ise tekstil elyafı ve mamuller, İthal belirli sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazları ve kara ulaşım araçlarıdır. Özbekistan'dan Türkiye'ye yapılan ithalat değeri 2015 yılında yok denecek kadar düşük seviyelerde kalmıştır. En çok ithal ettiğimiz başlıca ürünler ise demir dışı metaller, mamulleri, taşkömürü katranı ve ham petrolden ürünlerdir.

Tacikistan ve Türkiye arasındaki dış ticaret ilişkileri sınırlı düzeyde kalmıştır. Türkiye'nin Tacikistan'a olan ihracatımız 2015 yılında %0,1 olarak gerçekleşmiştir. En çok ihracat malı elyafı ve mamulleridir. 2015'de Tacikistan'dan yapılan toplam ithalatımız yaklaşık olarak %1, 'dir ve en çok ithal edilen ürün ise demir dışı metaller ve mamulleridir.

Son on yılda Kazakistan'a yapılan ihracat 2015 yılında düşüş gösterse de çok fazla değişkenlik göstermemiştir ve %0,6 olarak gerçekleşmiştir. En çok ihraç mallarımız ise çeşitli mamul eşyaları, giyim eşyası ve aksesuarlarıdır. Rusya'dan sonra en çok ithal ürün satın aldığımız Avrasya ülkesidir ve bu oran 2015 yılında düşüş yaşayarak yaklaşık %7 olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ithal edilen ürün grupları arasında taşkömürü katranı ve ham petrolden ürünler yer almaktadır.

Kırgızistan'a olan ihracat değerlerimiz son yıllarda ortalama olarak aynı değerlerde kalarak 2015 yılında %0,2 olarak gerçekleşmiştir ve başlıca ihracat malları giyim eşyası ve aksesuarları, tekstil elyafı ve mamulleridir. 2015 yılında Türkiye'nin Kırgızistan'dan yaptığı toplam ithalatımız son yıldaki en yüksek seviyesindedir ve %0,4 değerindedir. İthal edilen mallar arasında sebzeler, meyveler ve mamuller yer almaktadır.

Gürcistan'a ihracatımız son yıllarda aynı değerlerde kalarak son yıllarda ortalama olarak %1 dolaylarındadır. Gürcistan'a yaptığımız en çok ihraç ürünleri ise demir-çelik ve metallere nihai ürünlerdir. Gürcistan'dan yapılan mal ithalatı düşük seviyelerde kalmıştır. Başlıca ithal edilen ürünler; metal cevherleri, kırıntı, döküntü, hurdaları, giyim eşyası ve aksesuarlarıdır.

Moldova'ya yapılan ihracat yıllar itibarıyla ortalama olarak bir değişiklik göstermeyip ortalama %0,1'lerde kalmıştır. Başlıca en çok ihracat mallarımız ise tekstil elyafı ve mamulleri, sebzeler, meyveler ve mamulleridir. Moldova'dan 2015 yılında yaptığımız toplam ithalatımız %0,1 seviyesindedir. En çok ithal edilen ürünler ise yağlı tohumlar ve meyvelerdir.

4 Sonuç

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Avrasya Ülkeleri ile yapılan toplam ihracat ve ithalat değerleri düzenli bir artış göstermiştir. Ekonomik ilişkilerin olumlu gitmesine rağmen istenilen seviyenin çok altında kalmaktadır ve şüphesiz ki bu oranlar oldukça yetersizdir. Özellikle 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin Avrasya ile olan ekonomik ilişkilerin önü açılmıştır önemli bir ivme kazanmıştır. Avrasya ülkelerinin ihtiyacı olan mal ve hizmetler Türkiye tarafından rahatlıkla karşılanabilecekken, Türkiye'nin ihtiyacı olan birçok mal bu ülkelerden temin edilebilir. Türkiye'nin en önemli ekonomik problemlerinden bir tanesi de cari açık problemidir. Cari açığın en önemli nedenlerin biri ise Türkiye'nin büyük ölçüde yapmış olduğu enerji ithalatıdır. Avrasya Ülkelerinin çoğu zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Bu bağlamda Avrasya Ülkeleriyle enerji ihtiyacı karşılamaya yönelik yapılacak işbirlikleri Türkiye'ye ekonomik kazançlar sağlayacaktır.

Avrasya ülkeleri 1990 sonrası dönemde, bağımsızlıklarının hemen ardından, Türkiye ile olan dış ticaret hacimlerinde ilk yıllara kıyasla 2000'li yıllarda önemli ölçüde ilerlemeler kaydetmiştir fakat bu ilerlemenin henüz istenen düzeyde gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Özellikle 2015 yılında Rusya ile yaşanan siyasi gerginliklerin önümüzdeki süreçte de devam edeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, komşu ülkeler bazında Türkiye'nin önünde

diğer Avrasya ülkelerinin önemi ekonomik açıdan daha da önemli hale gelmiştir diyebiliriz. Çoğu Avrasya ülkesiyle bulunan gerek kan bağıımız gerekse kültürel yakınlıklarımız, bu ülkelerle olan ilişkilerimizin, daha da olumlu ilerlemelerin gerçekleşmesi bağlamında önem arz etmektedir. Türkiye'nin önümüzdeki süreçte izleyeceği ekonomi politikalarında bu husus önemli bir etkindir ve diğer yandan bu yöndeki çalışmalar sürdürülmeye devam edilmektedir.

Kaynakça

- Akçalı, 2005. "Bağımsızlıktan Günümüze Türkiye-Tacikistan İlişkileri", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, **Cilt:2**, Sayı: 5, s.138.
- Akdiş, 1999. "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İle Olan Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler-Bölgeye Yabancı İlgi ve Beklentiler", Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:14, **Sayı: 4**, s.1.
- Alagöz, Yapar, Uçtu, 2004. "Türk Cumhuriyetleri İle İlişkilerimize Ekonomik Açıdan Bir Yaklaşım", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **Sayı: 12**, s.61.
- Bağırzade, 2009. "Türk Cumhuriyetleri Arasında Ticari İşbirliği: Mevcut Durum Ve Perspektifler", 9.Türk Dünyası Ekonomi Bilişim ve Kültür Forumu, s.45.
- Bağırzade, 2014. "Azerbaycan-Türkiye Ortak Ekonomik Projeleri Ve Bölgesel Yansımaları", *Ekoavrasya Dergisi*, **sayı:26**, s.4.
- Bilgin, 2007. "Türkiye'nin İhracata Yönelik Ekonomi Politikalarında Avrasya'nın Stratejik Önemi", Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989–2006, Derleyen: Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, s.74.
- DEMİRAG, 2016. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta Asya Siyasetinde Geldiği Son Nokta, www.jeopolitik.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=22
- Denizhan, 2010. "Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, **Cilt:2** Sayı:1, s.17.
- Dışişleri Bakanlığı, 2016. Özbekistan Ülke raporu, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>
- Ekodialog, 2016. Türkiye – Tacikistan Ticareti, http://ekodialog.com/Konular/Avrasya%20Ulkeleri/turkiye_tacikistan_ticareti.html
- Ekonomi Bakanlığı, 2016. Dış İlişkiler, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke_masalari
- Ekşi, 2010. "Türkiye'nin Asya Politikası", 5.Uluslararası Türk-Asya Kongresi, s.397.
- Erel, 2010. "Türk Dış Politikasında Avrasyacılık", Yeni Dönemde Türk Dış Politikası, Editörler: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoglu, Usak Yayınları, Ankara, s. 101.
- Kalaycı, 2013. "Kafdağı'nın Önündeki Ekonomi: Modernleşen Azerbaycan", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, **Sayı:44**, s.27.
- Karyımşakov, 2013. "Türkiye ve Kırgızistan Arasındaki Ekonomik İlişkiler: 20 Yıl İşbirliği ve Gelecek İçin Öngörüler", Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkileri, Editörler: Haydar Çakmak ve Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, s.126.
- Mikail, 2007. "Türkiye Azerbaycan İlişkileri", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, s.1063.
- Moskova Büyükelçiliği, 2016. Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri, <http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659>
- Narin, Marşap, 2010. "Küresel Kriz Sonrası Türk Cumhuriyetleri Ekonomileri ve Türkiye ile Ticari İlişkileri", Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Beykent Üniversitesi, s.5.
- Sami, Ceylan, 1995. "Değişen Uluslararası Dengeler Karşısında Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İşbirliğini Geliştirmenin Önemi", *Çerçeve Dergisi*, **Sayı:13**, s.50
- Sapmaz, 2008. **Rusya'nın Trans Kafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Selvi, 2016. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü, <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>
- Solak, 2003. "Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri Dış Ticaret İlişkilerinin Gelişimi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, **Cilt: 18**, Sayı:1, s. 69.
- TÜİK, 2016. Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>
- Ukrayna Ankara Büyükelçiliği, 2016. Ukrayna İle Türkiye Arasında Ticari Ve Ekonomik İşbirliği, <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>
- Yüksel, 2010. "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sonrası Türkiye Ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasında Ekonomik, Siyasal Ve Kültürel İlişkiler", www.okanyuksel.com.tr